

Fran Levstik

POPOTOVANJE
OD LITIJE
DO ČATEŽA

Založba Bird Publisher, 2011

Naslov izvirnika:
Popotovanje od Litije do Čateža
Fran Levstik

Fran Levstik, 1858
Copyright © Bird Publisher, 2011

Založba:
Bird Publisher
DP, založništvo, d. o. o., Levčeva ulica 13, 1234 Mengeš
Telefon: +386 (1) 723 78 28
E-pošta: info@bird-publisher.com
www.bird-publisher.com
Urednik: Damjan Plut
Oblikovanje: Grafiza
PDF in e-knjiga narejena: junija 2011

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-992(0.034.2)

LEVSTIK, Fran
Popotovanje od Litije do Čateža [Elektronski vir] / Fran
Levstik. - El. knjiga. - Mengeš : Bird Publisher, 2011

Način dostopa (URL): <http://www.bird-publisher.com/>

ISBN 978-961-279-088-2 (pdf)
ISBN 978-961-279-089-9 (mobi)
ISBN 978-961-279-090-5 (ePUB)

257120512

Vse pravice pridržane. Nobenega dela te knjige ni dovoljeno reproducirati, prenašati ali uporabljati v izvirniku ali v prevodu v kakršni koli obliki in s katero koli tehniko, elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali s katerim koli sistemom za shranjevanje, obdelavo in prenos podatkov brez pisnega dovoljenja založbe.

Ta e-knjiga je namenjena vaši osebni uporabi. Ni je dovoljeno prodajati naprej ali podariti drugim osebam.

Če bi želeli to e-knjigo podeliti z drugo osebo, prosimo kupite dodatni izvod te e-knjige vsaki osebi, kateri bi jo radi podarili.

Če berete to knjigo, a je niste kupili ali ni bila kupljena za vašo osebno uporabo, potem bi bilo dobro, da bi si kupili vaš lasten izvod te e-knjige. Zahvaljujemo se vam, ker upoštevate in spoštujete avtorsko delo vseh sodelujočih avtorjev in založbe.

Bilo je letošnja jesen o svetem Martinu. Napotiva se na Dolenjsko jaz in moj prijatelj, ki ga imenujem Radivoja, ker ni vsakemu človeku všeč, da se njegovo ime raznaša po knjigah od ust do ust. Vem, da jih je dovolj, ki tega komaj čakajo, ali nikdar niso bili vsi ljudje enaki pa tudi ne bodo.

Zjutraj ob osmih odrineva iz Litije, vzemši starikavo babo, da nama je odnašala in pot kazala. Nisva šla zdaj šele prvič v te kraje, ali nikdar še ne po tej poti; bila je tedaj obema neznana.

Iz Litije se pride najprvo v Šmartno, ki ni prevelika, pa čedna vas, da bi se lahko imenovala trg. Do tukaj gre široka, gladka cesta, ki drži dalje proti Šentvidu. Kakor hitro ostane Šmartno za hrbtom, precej se začno stiskati hribe od obeh strani; njive in travniki med njimi so vedno ožji. Kdor hoče iti na Čatež, kakor sva midva misel imela, mora v Kostrevnici zaviti z ravne ceste na desno roko v hrib po grdem kolovozniku, da še kmet ne vem kako drva po njem izpeljava; pa vendar je dejala baba, da pride časi celo kočija sem dol, kadar se gospoda iz dolenjskih graščin pelje do Litije, potem pa dalje po železnici. Zdaj neki merijo drugo cesto, ki bo krajša, pa vendar ne bo imela tako raprtih klancev.

Koračila sva z debelimi gorjačami po strugah in jarkih; babuza pa je pravila to in to, vendar nič takega, da je vredno opomina. Vprašam je, ali znajo v njenem kraju ljudje še kaj narodnih pesmi, pa mi ni vedela povedati, le v Šmarmu je kazala eno samo ženico, ki poje od Jezusovega trpljenja sedemdeset razdelkov dolgo pesem in tudi še drugih takih.

Poezija našega naroda umira, samo kaka babuška še zna odlomek te ali one stare junaške pesmi. Naselile so se med nami, posebno v Gorenjcih, kratke vrstice, zložene po nemški navadi. S pravljicami je skoraj tudi ravno taka. Minila je doba, ko se je skladalo in pelo. Kar se ni še do zdaj nabralo, poslej se ne bo dobilo več dosti izvirnega. Ako bi mi tudi imeli Vuka, nimamo pesmi, da bi nam jih zbiral, in ko bi prav imeli pesmi, gotovo nam bi manjkalo Vuka; saj še to, kar je cvetelo med ljudmi, nam je moral pokazati neslovenec – Korytko.

Pot je bil zmerom enak. Šli smo zdaj skozi borovje in smrečje, zdaj po golem nizkem grmovju. Malokje je stala majhna kočica revnega osebénjka. Za nami so se dvigali ono stran Save beloglavi snežniki, pred sabo pa, tako tudi na levo roko, imeli smo same gozde. Le na desno, po daljnih gorah, vidiš tu in tam kako prijazno cerkvíco. Najbližé ti je grad Wagensberg, dobre pol ure za Šmartnim, tikoma ravnine, strugi podobne. Zidan je vrh strmega, pa ne previsokega hriba, ki je enak seneni kopici. Nekdaj ga je imel Valvasor in slovečemu pisatelju v čast se imenuje še zdaj ena soba: Valvasorjeva; v njej nihče ne stanuje. Tako je ukazal knez Windischgrätz, ki je nedavno kupil to graščino.

Poldrugo uro od Litije klanec nekoliko poneha, pa ne za dolgo. Ni dosti ravnine, pa tudi to si je obrnil človek v svojo korist, kakor ti kažejo njive in hiše, tod in tam raztresene. Vidiijo se tukaj že prvi nogradje in vesel se čutiš, da si na Dolenjskem; ali kapljica teh trt je še kislá, svet ni še dovolj zaslonjen pred mrzlimi snežniki. Temu kraju se pravi na Libergi. Tik pota stoji cerkvíca brez duhovnega, pa ima pokopališče. Še kmalu nisem videl na kmetih tako čednih grobov. Skoraj vsaka gomila je otrebljena in posajena z okroglimi kamenci, kakor imajo navado pri mestih. Ne vem, je li cerkovnik tako domiseln, ali imajo ljudje toliko spoštovanja do mrtvih.

Kolovoznik se je obrnil kmalu spet navkreber in čez majhne pol ure pridemo do gostega bukovja. »To je hosta turenske graščine«, pravi bábina.

Radivoj odgovori: »Saj se precej pozna, da ni kmetova, ker je gosta in lepa. Kmetu ne dela nobena stvar tolikega nepokoja kakor lep, zaroden les. Nima prej miru, da ga izpridi; zato je pa danes povsod že tako malo drv. Prejšnjé čase je bila marsikje dana kmetom pravica, na grajskem sekati za domačo potrebo; tudi lastne gozde so imeli. Ali kako se je ravnalo! Povénil je, potlej pa pustil, naj segnije na mestu, če se mu je le zdelo, da klada ne pojde rada na dvoje. Še celo, kadar je šel zelenje obirat, ako je naletel na dolgo bukev omladnih vej kaj je storil, če ni mogel ali hotel nanjo? Da le ni bila predebela, posekal jo je zavaljo koša mladik. Videl sem nekđaj Laha, ki je bil zalezal visoko na okléščeni, lepi semreki vranje gnezdo. Ker ni mogel do njega, hotel je po vsej sili drevo izpodrobti. Ravno tako grdo se je pri nas delalo. Dejali so: Drv ne bo nikoli pomanjkanja. Pa že zdaj mora na kupilu kuhati in greti se skoraj vsa spodnja dolenjska stran. Pa kaj šele bo?«

Modrovanju svojega prijatelja sem se jako začudil, baba pa še bolj.

Vprašam je: »Kako se tukaj pravi?«

»Na Presiki,« odgovori.

Slovenec ima dosti krajev, posebno pa gozdov, ki jih tako imenuje. Bržkone so bili ondod nekđaj preséki, narejeni za mejo hostam sosednjih gospodarjev, od tod menda ime.

Dalje gredé smo videli tri grmade eno za drugo. Pravila je žena, da so v tem gozdu nekđaj prebivali hudi tolovaji. Stregli so popotne, jemali jim, kar se je zatélo, pa tudi pobijali jih. Ravno tukaj bi trije bili ubiti. Na široko po slovenski zemlji je navadno, da se meče na tako mesto, kjer je kdo z nesrečno smrtjo umrl, vejica ali kamen ter se govori: »Bog se usmili tvoje duše!« Lepo je, da se miluje še po smrti človek, ki je moral nehótoma pustiti zemljo, morda še mlad in željan sveta in života, negotov za popotovanje do neznane dežele, ki se je boji vsak: bogat in siromak, pobožen in hudoben. Vselej sprelete človeka bridke misli, kadar ide mimó take grmade. Narod sploh trdi in veruje, da se ne sme raznesti ali zapaliti dračje, ki leži v žalosten spomin, ker bi mrtvec na onem svetu potem ne imel pokoja, hodil bi strašit in klicat, dokler bi zopet ne dobil novega kupa. Vendar časi poredni pastirji zanetijo ogenj ali pa razmečejo veje, pa kmalu pride kdo, ki v novo suhovíne in kamenja navrhováti. Ta šega je še gotovo ostanek iz poganskih časov.

Ko do razpotja pridemo, vpraša žena, hočeva li čez Gobjek ali po Štorovju. Radivoj odgovori: »Le na Gobjek! Pravijo, da je kraja pot, in tudi je Gobjek najbolj slopeča vinska gora, kar jih je tukaj v obližju.«

Hrib se je prevalil. Kakor je bilo dosihdob navkreber, tako smo zdaj začeli iti navzdol. Bilo je blato in pot še neprijetna zato, ker ima skoraj ves ta hrib ilovo prst z drobečim se, belim laporjem. Hosta je kmalu nehovala, samo še kak dob ali kostanj, ki ga je tukaj mnogo, nam je zaslanjal razgled. Počasi zmanjka vsega drevja. Odpre se pred nami dolenjska dežela. Proti jugu stoje Gorjanci, proti severu Kum, ki teh krajev prehude burje in mraza váruje, pred nami pa se na obe strani prijazno dviguje gorica za gorico z belimi zidanicami, z vinskimi hrami. Na desno vidiš Zaplaški hrib z rdečo streho nove romarske kapele, na levo v dolini pojo zvonovi svetokriški, kjer sta dva duhovna. Zemlja ima, posebno v tem kraju, ves drugačen obraz kakor pa na Gorenjskem. Širokih polji, velikih travnikov ni, le ozka, zelena riža je tu in tamkaj med hribi in goricami. Tudi vasi niso velike, hiše raztresene, večidel zidane, pa tudi lesenih obilo. Kjer je bliže nograda, ondi si kmet najraje stavi poslopje, da le more in sme. Nekatera vas je pol ure dolga, pa ima komaj trideset tod in tam raztaknjenih koč.

Ura je bila enajst. Nismo šli več dolgo, kar pridemo do prve zidanice. Ker se je ravno praznoval svetega Martina dan, zato je bil hram tudi odprt. Stalo je mnogo ljudi pred sodom v glasnem

pogovoru; vino jim je majalo jezike. Gledali so in kazalo je, da bi nam radi veleli pit; pa menda si vendar nihče ni upal, ker smo bili čisto neznani. Idemo dalje, pa ne predolgo; kmalu najdemo drugo zidanico odprto. V nji so bili trije možje nakrižne dobe. Starec, hramu gospodar, pokliče najino ženico: »Tara, ne pojdeš pit? Danes ga pije, kar leze in gre, da ga le ima. Ne veš, da martinovamo? Nocoj ga bomo krstili, če je božja volja.«

Tare je mikalo, pa vendar ni vedela, kaj bova midva rekla. Starec, dejali so mu Bojec, brž vidi, kaj ima baba za bregom, pa se k nama obrne:

»Menda se tudi gospodoma ne bo storilo inako, če stopita bliže soda. – To bom sam izpil, pottlej bomo pa drugega.« S temi besedami nagne leseni vrč, dleskne z jezikom in pravi: »Letos je dobro, hvalo Bogu!«

Bojec je bil čuden mož. Lice je imel rdeče, pa tako nabrano kakor suha hruška. Trdno se je držal stare noše, zato pa tudi ni imel oprt, in platnene hlače so mu nizko opletale. Dandanes je že malo takih dedov. Zginili so klobuki z dolgimi kraji pa nizkim oglavjem; mi le raje nosimo oglavje bolj visoko. Veselil sem se časi že od daleč, ako je od kod po cesti primigalo široko pokrivalo, ki je branilo dežja in sonca; veselil sem se rdeče opasice in čevljev, ki so imeli golenice proti gležnju zavihane. Živel je pri nas možiček, stara grča, ki ni mogel dobiti pri nobenem klobučarju, v nobenem sejmu, v nobeni starini klobuka po svoji všeči. Kaj stori? Ureže si palico in gre noter v Kranj, pa si ga da tamkaj delati. Mi se trdoglavo držimo starih reči, zlasti pa Gorenjci, ki imajo pregovor: »Stara petíca, staro žito, pa star mož!« Rad bi vedel, ali se Ločanje še nosijo tako, kakor so se nekaj. Imeli so hlače do pod pazduhe, na hrbtu je pa čepela majhna záplata, ki so ji rekli: jopič, da je bil ves človek tak, kakor bi ga v brenú prinesel.

Rečem Radivoju, da le pojdiva za Taro, ki ni čakala, da bi se ji dvakrat velelo. V hramu je bilo dosti rázlake: trije sodje, poldruga motika, stoli, tu in tam kak vinjak, pol banke, vrči; miza na trijeh polomljenih nogah držala je vse polno drobtin, črnih in belih, pa tudi polovico orehove pottvice in lep kos gnjati. Dadé nama vsakemu svoj stol in pila sva iz obilega vrča.

»Letos je lahko dobro,« veli Končina, prav nizek možič, kakih tridesetih let. »Saj smo pa tudi imeli vročino in sušo, da nas Bog vari! Kdor je trgal šele po deževju, tisti ga ima več, kajpada je tudi bolj vodeno.«

»Štiriintridesetega, to je bila pijača, to! Letošnje vse nič proti onemu,« pravi Hostnik, človek pri petdesetih letih, pa še jako trden in zelo velik. – Tukaj so ljudje bolj majhni, ali čvrsti in zatrepáni.

»Enajstega je bilo pa še bolje,« zavrne Bojec. »Štiriintridesetno je imelo preveliko moč, da je vznak metalo; še mrlji so od njega, mrlji; ono pa dobro v ustih, zdravo v telesu. Ravno sem bil na Savi pri brodnikih; nikoli ne bom pozabil, kako se je živelo tiste čase! Pil si ga za petico ti, pa še kdo poleg tebe, kdor si bodi, od jutra noter do večera; nazadnje ti je pa še prinesel drobiža iz petice, tekma se ni rado sešlo. Zdaj se je pa vse predrugačilo:

brodnikov ni več, vino je drago! Naj bo, saj ga pridelujemo. Do smrti bomo že kako! Petinosemdeset let niso mačkine solze, kaj menite!«

»Pa ste še dečko, še,« pravi Končina. »Če Bog da, še ga bomo zdravi pili, da bi le trta spet rodila. Vinstvo je bilo že dolgo ničevo. Letošnjemu res ne more človek, da bi dejal: »Žal ti bodi!« Samo premalo ga je. Midva z babo ga imava dve mali vedri manj od lani.«

Bojec odgovori: »Po tistih gorah, ki leže bolj nizko ali pa proti burji, da ga je bil dosegel mraz, tam ga je res nekaj manj. Kaj pa čemo? Kdo si ga je bil še toliko v svesti? Jaz ga imam pa vendar več od lani; moj nograd je dobro visoko in gleda proti poldnu. To ti je lega za trto, vidiš!«